

bkz. el-Mecmû'atü'n-Nebbâniyye, III, 36-47) vb.leri tarafından ka-
sidesinin mabûdîyatı ile ilgili olarak yazılan şiirler ve tâzîmelerinin
1. Ancak bu muârazalar ile Kâ'bî'nin kasidesi arasında bir ilişki
vardır: Bu muârazaların pek çoğunda tasvir bölümü işlenmemiş, ya
direkt olarak medhe geçilmiş ya da kısa bir gazel bölümüne yer ve-
rilmıştır. Muârazalarda arabi ve islami ilimlere ait terimlere tevfiye
yoluyla yer verildiği görülür, bu ilimler arasında hadis, sarf, nahiv, a-
rak, şiir, tarih, fıkıh, İlahî ilimler, tarihî bilgiler, tasvirî bilgiler, her
muârazalarda Ka'bî'nin kasidesinden tazminlere sıklıkla rastlanır, bu
muârazalarda, Ka'bî'nin kasidesinden farklı olarak âyetlerden tazmin-
lere yer verildiği, Hz. Peygamberin hayatı, mucizeleri, ahlakı, sı-
fatları, peygamberliği vb. ile ilgili bilgilerin de işlendiği görülür. Muâ-
razaların bir kısmında vaaz ve nasihat konularına yer verilmiş, ba-
zen Yahudiler ve Hıristiyanlar eleştirilmiştir. Kasidesinde geçen
bemen tamamı Ka'bî'nin kasidesindeki tasvirî bilgiler ve tasvirî bir
ruh halinde nazif edilmiştir.

Kasidesi¹ burde diğer dillere de çevrilmiş olup Freytag (Halle,
1823) ve Naldecke (Defectus veterum carminum arabicorum, Berlin,
1896, s. 130-134) tarafından Latinceye, A. Raub (Paris, 1904) ve R.
Basset (La Bînat So'üd, Cezayir, 1910) tarafından Fransızcaya,
J.W. Redhouse (The Burda, Clouston, English Readers, Glasgow,
1881, pp. 305-318) ve R.A. Nicholson (Trans-
lations of Eastern Poetry and Prose, Cambridge, 1922, pp. 19-23)
tarafından İngilizceye, Wed (Das Leben Mohammeds, Stuttgart,
1864, II, p. 254-257), Ruckert (Arabia, Stuttgart, 1846, I, p. 152-
157) ve O. Reicher (Beiträge zur Arab. Poesie IV, I, Istanbul, 1950,
s. 32-41) tarafından Almancaya, G. E. Latham (The Burda, London,
1901) tarafından espanyolcaya, R. H. Nuri (Nuri Gencosman (Kasîde-i Şerîfe), İstanbul, 1976, s. 90-97), Nâhiz Gençhan (Kasîde-i Şerîfe, Diyanet Dergisi, C. II,
3-12, s. 23-27) ve S. S. Kasıoğlu (Kaside, İstanbul, 1967, s. 17-25,
ayrıca bu eserin geneli hakkında bkz. Nuri Gencosman'dan,
ibk. 1955, s. 23-30) tarafından diğer dillere çevrilmiştir.
Kasidesinde yapılan diğer çalışmalar bkz. Nuri Gencosman, ibk. II, 1330, GAZ. I, 39, Suppl. I, 67-69, GAZ. II, 230-237, Kaside-
i Şerîfe So'üd h- Ka'bî'nin Zuhayr, s. 81 vd., Tüba, N. "Ka'bî'nin Zuhayr ve Kaside-i
Şerîfe Üzerine Notlar", İlahiyat Fak. Dergisi, 5, 5, S. 1, Ocak, 1982, s. 165-173.

YUSUFELİ'DE NÜFUS HAREKETLERİ

Yrd.Doç.Dr.Mehmet TIRAŞ*

1. GİRİŞ

Türkiye'de nüfus çok hızlı bir şekilde artmaktadır. Bu artış sonucunda nüfusun bir kısmı "göçler" şeklinde, kırlardan şehirlere veya şehirlerden şehirlere doğru yer değiştirmektedir. Bu yer değiştirme aktivitesi de, bir çok sorunu beraberinde getirmektedir. Bu sorunların başında sağlıksız kentleşme, büyük şehirleri çepçevre sarsmış olan gecekondu olayı, şehirsiz yaşam tarzı ile bütünleşememiş işsiz nüfus kitleleri ve sosyal bir takım huzursuzluklar gelmektedir.

Bu araştırmamızda, ülkemizde en fazla göç veren illerden biri olan Artvin iline bağlı Yusufeli ilçesindeki nüfus hareketlerini ortaya koymaya çalışacağız.

Yusufeli ilçesi nüfusu, 1990 nüfus sayımlarına göre, 37000 dolayında (37060) bulunuyordu. Yaklaşık 2214 km² alana sahip ilçedeki bu nüfusun 33106'sı köylerde, 3954'ü ise ilçe merkezinde yaşamaktaydı. Bu durum Artvin il genel nüfusu ile karşılaştırılacak olursa şöyle bir durum ortaya çıkar: Aynı sayımda 212833 nüfusa sahip olan Artvin ili toplam nüfusunun %17.4'ü Yusufeli ilçesinde bulunuyordu. Yine bu sayıma göre, Yusufeli ilçesinde toplam nüfusun %10.67'si ilçe merkezinde yaşarken, bu oran Artvin ili genelinde %30'u bulunuyordu.

Hatırlanacağı üzere beşerî coğrafya araştırmalarında belli bir bölgede yaşayan nüfusun sayısı, dağılışı, uğraşılacak ekonomik faaliyetler ve nüfusun nitelikleri birinci derecede önemlidir¹. Bu

* Atatürk Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Coğrafya Bölümü
1 TANOĞLU, A., 1969, Nüfus ve Yerleşme, İstanbul Üniversitesi, Yay.No:1183, Edebiyat Fak. Coğrafya Enstitüsü Neşriyatı No:45, İstanbul, s.29.

nedenle, nüfusla ilgili özelliklerin doğal çevre ile bağlantı içerisinde tek tek ele alınıp incelenmesi gerekir.

2. Nüfus Artışı

Nüfus, hareket halinde her an ve durmadan değişen bir olaydır. Doğum, ölüm ve göç hareketleri sonucunda bir bölgede yaşayan insanların sayısı sürekli olarak değişmektedir².

Yusufeli ilçesinde nüfus ile ilgili ayrıntılı bilgiler daha çok cumhuriyet devrinde yapılmaya başlanan periyodik nüfus sayımı sonuçlarına dayanmaktadır. Bununla birlikte, Cumhuriyet devrinden önceki nüfus hakkında da, bazı kaynaklarda verilere ve kısa açıklamalar rastlanır. Örneğin bunlardan Cuinet'in 1892 yılında yapmış olduğu çalışmaya göre bölgede, o tarihte 29951 kişi yaşamaktaydı³.

Bunun yanında 1900 tarihli Erzurum salnamesine göre 5889 hanede 19471 erkek, 19493 kadın olmak üzere toplam 38964 nüfus yaşıyordu ve bu ilçeye 71 köy bağlı bulunuyordu⁴. Ayrıca, 1889 tarihli salnameye göre ise toplam 5832 hanede 19300 erkek nüfus ve 18361 kadın olmak üzere, toplam 37661 kişi yaşıyordu ve ilçeye bağlı 59 köy vardı⁵.

Araştırma sahasında, Cumhuriyetin ilanından sonra periyodik olarak yapılan nüfus sayımları incelendiğinde, nüfus artışının çok az artan oranlarda seyrettiği bazı yıllarda ise azaldığı görülmektedir (Tablo 1, Şekil 1). Nitekim, 1935 yılından 1990 yılına kadar olan devrede ilçenin nüfusu %19.9 oranında artarak 37060 kişiye yükselmiştir.

Nüfus artışlarını, sayım devreleri itibariyle ele almak daha isabetli sonuçlara varmamız açısından yararlı olacaktır. 1927 yılında

2 TANOĞLU, A., 1969, a.g.e., s.31.

3 CUINET, Vital, 1892, La Turquie'd Asie Geographie Adminis Trovite, Paris, s.206.

4 Salname-i Vilâyet-i Erzurum, 1900, s.313-317.

5 Salname-i Vilâyet-i Erzurum, 1889, s.203-207.

26389 olan nüfus, 1935 yılında 4519 kişi artarak 30908'e yükselmiştir. 1935-1940 dönemindeki nüfus artış miktarı 1172 kişidir. Söz konusu dönemdeki nüfus artış oranı ise %3.7 olarak gerçekleşmiştir. Artış miktarının düşük olması o devredeki veya daha önce ülkede cereyan etmiş olan savaflara, göçlere, kıtlıklara ve sağlık şartlarının kötü olması sonucunda meydana gelen ölümlere bağlanabilir.

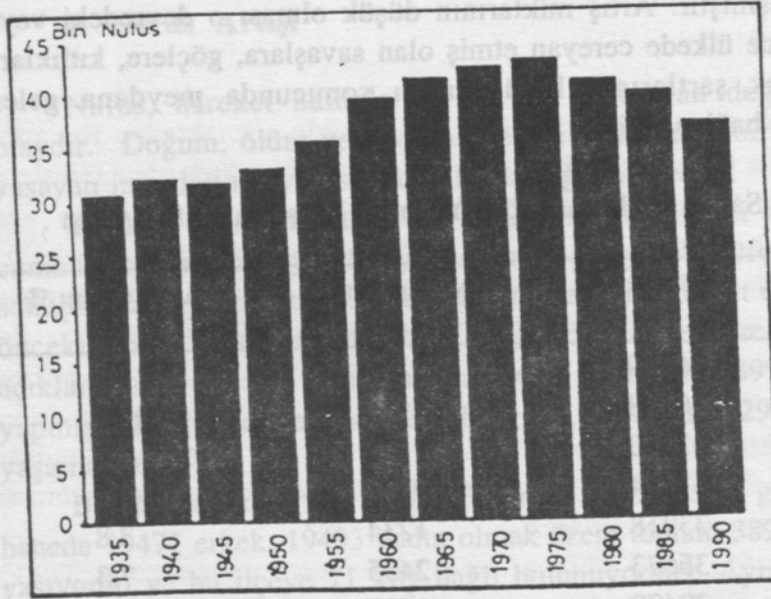
Tablo 1. Sayım Yıllarına Göre Yusufeli İlçesinin Nüfus Artışı

Yıl	Nüfus	Nüfus Artışı	Artış Oranı %
1927	26389	-	-
1935	30908	4519	17.1
1940	32080	1172	3.7
1945	31984	-96	-0.2
1950	33218	1234	3.8
1955	35673	2455	7.3
1960	39470	3797	10.64
1965	41304	1834	4.6
1970	42435	1131	2.7
1975	43156	721	1.6
1980	41030	-2126	-4.9
1985	39888	-1142	-2.7
1990	37060	-2828	-7

Kaynak: DİE Verilerinden Yararlanılmıştır.

1940-1945 döneminde, nüfusta artış kaydedilmemiş olduğu gibi, aksine düşüş söz konusudur. Bu dönemdeki nüfus azalışının nedeni İkinci Dünya Savaşı nedeni ile genel seferberlik ilan edilmesi sonucunda, yetişkin erkek nüfusunun silâh altına alınması ve bunun sonucunda da doğum oranının düşmesidir. Bunun yanında o dönemde elverişsiz hayat şartlarının etkili olması ve kıtlıklar

nedeniyle ölüm olaylarının artması bölge nüfusunun azalmasında etkili olan faktörler olarak sayılabilir.

Şekil 1- Yusufeli İlçesinde Sayım Yıllarına Göre Nüfus Artışı (1935-1990)

Bir önceki sayım devresine göre, 1945-1950 döneminde belirgin bir artış söz konusudur. Bu dönemdeki nüfus artışı %3.8 olarak gerçekleşmiştir. Oysa aynı devrede Türkiye genelindeki nüfus artış hızı yıllık %2.4'ü bulmuştur⁶. Bu durumdan da bölgede daha önceki devrelerde nüfusun artmasını yavaşlatan yada gerileten faktörlerin etkilerinin 1945-1950 döneminde de devam ettiği anlaşılmaktadır.

Türkiye genelinde olduğu gibi araştırma sahasında da 1950-1955 döneminde sosyal ve ekonomik şartlarda meydana gelen olumlu gelişmeler doğal nüfus artışını nisbeten artırmıştır. Bu

6 DOĞANAY, H., 1994, Türkiye Beşeri Coğrafyası. Atatürk Üniv. K.K.Eğitim Fak.Coğrafya Eğitimi Bölümü Ankara, s.147.

devrede Yusufeli ilçesindeki nüfus artış oranı %7.3'e yükselmiştir. Bu yükseliş 1955-1960 döneminde de sürmüştür ve artış %10.6 ya ulaşmıştır. Bu dönem bölgede nüfus artış miktarının en yüksek olduğu devre olarak görülmektedir. Böyle bir durumun ortaya çıkmasında da gerek dünyada ve gerekse ülkemizde bilginin artması ve bunun sonucunda teknik imkanların ve refah seviyesinin iyileşmesi önemli rol oynamış olmalıdır.

Araştırma sahasında 1960-1965 devresinde nüfus artış oranında bir gerileme görülmektedir. Bu düşüş, artarak 1990 yılına kadar devam etmektedir; 1965'te %4.6 olan nüfus artış oranı 1970'de %2.7'ye, 1975'te %1.6'ya, 1980'de %-4.9'a 1985'te %-2.7'ye ve 1990'da da %-7.6'ya indiği görülmektedir.

Yukarıda söz konusu edilen devrelerde görülen nüfus azalışının nedeni; doğum oranlarının düşmüş olmasından veya ölüm oranlarının artmasından değil, bölgenin ekonomik kaynaklarının çok az olması sebebiyle, gelişmiş olan büyük şehirlere ve dış ülkelere göç hareketinin başlamış olmasıyla ilgilidir. Bu hareket günümüzde de devam etmekte olup, bölgenin en önemli nüfus sorunu olarak görülmektedir.

Yusufeli'de nüfus artışı ve sayım devrelerine göre göstermiş olduğu değişimler yanında, bölgede bulunan şehir ve kırsal yerleşmelerindeki nüfusun da sayım devrelerine göre incelenmesinde yarar vardır. Ancak araştırma bölgesinde şehir bulunmamaktadır. Şöyle ki, nüfus kriterine göre Yusufeli ilçe merkezi 10 000 nüfus kriterini aşamadığı için şehir sayılmamaktadır. Bunun yanında söz konusu yerleşmede şehire özgü bazı özelliklerin gelişme yolunda olduğu da bir gerçektir. Ancak yerleşmedeki aktif nüfusun % 60 kadarının tarım sektöründen geçimini sağlaması kırsal yerleşme karakterinin bir göstergesidir. Zaten kasabanın tanımı, tarımsal fonksiyon ile tarım dışı fonksiyonların birlikte olduğu yerleşmeler olarak tarif edilmektedir⁷.

7 DOĞANAY, H., 1994, a.g.e. s.465.

Yusufeli'nin ilçe statüsü kazanması 19.yüzyılın ikinci yarısına (1879) rastlamaktadır. Tarihi geçmişi yeni olan ilçe merkezinin kurulduğu tarihten günümüze kadar bir çok defa çeşitli nedenlerle yeri değiştirilmiştir. Yer değişiklikleri de nüfus miktarı üzerinde önemli etkilere sebep olmuştur.

Tablo 2. Yusufeli İlçe Merkezinin Sayım Yıllarına göre Nüfus Artışı

Yıllar	Nüfus Miktarı	Artan Nüfus	Artış Oranı (%)
1927	167	-	-
1935	632	465	260
1940	666	34	5.3
1945	686	20	2.9
1950	812	126	15.5
1955	1743	931	53.4
1960	1624	-119	-7.3
1965	2183	559	25.6
1970	2466	283	11.4
1975	3050	584	19.14
1980	2948	-102	-3.4
1985	3964	1016	25.6
1990	3954	-10	-0.25

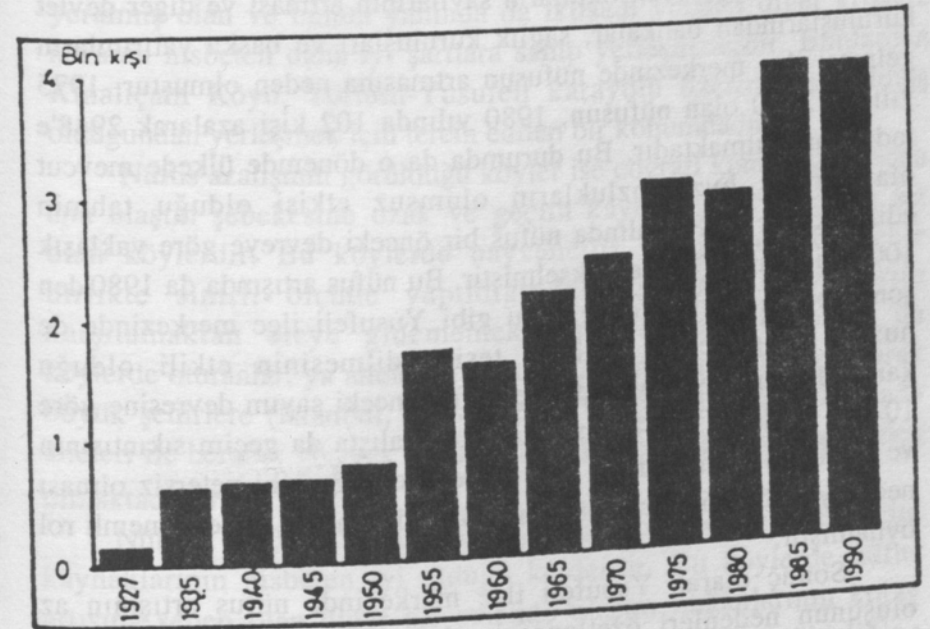
Kaynak D.İ.E Verilerinden Yararlanılmıştır.

Tablo 2 incelendiğinde, Yusufeli ilçe merkezinde 1927 yılında 167 olan nüfus miktarının, 1940'da 666, 1950'de 812, 1960'da 1624, 1970'de 2466, 1980'de 2948 ve 1990'da da 3954'e ulaştığı görülmektedir. Bu durumdan da anlaşılacağı üzere nüfusun 1927 yılından 1990 yılına kadar 23 kat artarak, 3954'e ulaştığı görülmektedir.

Yusufeli ilçe merkezinde, nüfus artışında genelde istikrarlı bir gidiş görülmekle birlikte, bazı yıllarda azalışların da olduğu izlenmektedir. Nüfusun azalış ve artışında, çeşitli faktörlerin rolü

vardır. Bu faktörlerden etkili olanların başında göçler ve ilçe merkezinin sık sık yer değiştirmiş olması gelmektedir.

İlçe merkezinin 1927 yılındaki nüfusu adeta küçük bir köy yerleşmesi gibi, 167 kişi kadardı. 1935 yılında ise 2.5 kat artarak 632 kişiye ulaştığı anlaşılmaktadır. 1935'ten sonra nüfus çok az oranlarda artarak 1950 yılında 812 kişi olmuştur. (Tablo 2, Şekil 2). Nüfus artışındaki bu yavaş yükselişin nedeni, savaşların neden olduğu olumsuz etkilerinin devamı yanında, salgın hastalıkların yaygınlığı ve ilçe merkezinin şimdiki Öğdem köyünde bulunmasının da rolü olduğu kanaatindeyiz. Öğdem Köyü Çoruh vadisinden uzakta ve dağlık bir kesimde yer almış olmasından dolayı az miktarda nüfus barındırmıştır. Bu durum ilçe merkezi, şimdiki yeri olan Altıparmak çayı ile Çoruh ırmağının birleşmiş olduğu yere taşınana kadar devam etmiştir.

Şekil 2- Yusufeli ilçe merkezinde sayım yıllarına göre nüfusun gidişi

İlçe merkezi şimdiki yerine taşındıktan sonra (1950) nüfus miktarında ani bir yükseliş görülmektedir. 1950-1955 dönemindeki artan nüfus miktarı 931 kişidir. Bu artışın meydana gelmesinde de, ilçe merkezine kara yollarının bağlanması ve bunun sonucunda devlet yatırımlarının daha kolay ilçeye gelmesinin önemli rol oynadığı kanaatindeyiz. Bu olayların sonucunda çeşitli okul ve resmî kuruluşların ilçede açılması çevre köylerde yaşayan insanları buraya çekmiş ve bu gelişmeler sonucunda da ilçe merkezinde nüfus artmaya başlamıştır. Daha sonra doğal nüfus artışının hızlanması bölgede yaşayan nüfusun hızla artmasına ve zaten düşük miktardaki bölge ekonomik kaynaklarının, nüfusun ihtiyacına yetmemesine neden olmuş ve bunun sonucunda da ilçeden göçler başlamıştır. Bu göçlerin 1955 yılından sonra çok belirgin bir şekilde arttığı görülmektedir. Göçler nedeniyle 1955'te 1743 olan nüfus sayısı 1960 yılında 119 kişi azalarak 1624 kişiye inmiştir.

Daha sonraki devrelerde 1965 yılından 1975 yılına kadar nüfusun arttığı görülmektedir (Şekil 2). Bu dönemler arasında ilçe de ilk ve orta dereceli okulların sayılarının artması ve diğer devlet kuruluşlarından bankalar, sağlık kuruluşları ve başka yatırımların gelmesi ilçe merkezinde nüfusun artmasına neden olmuştur. 1975 yılında 3050 olan nüfusun, 1980 yılında 102 kişi azalarak 2948'e indiği anlaşılmaktadır. Bu durumda da o dönemde ülkede mevcut olan siyasi huzursuzlukların olumsuz etkisi olduğu tahmin edilmektedir. 1985 yılında nüfus bir önceki devreye göre yaklaşık 100 kişi artarak 3964'e yükselmiştir. Bu nüfus artışında da 1980'den sonra bütün Türkiye'de olduğu gibi Yusufeli ilçe merkezinde de huzur ve güvenin yeniden tesis edilmesinin etkili olduğu kanaatindeyiz. 1990 yılında ise nüfus önceki sayım devresine göre 10 kişi azalarak 3954'e inmiştir. Bu azalışta da geçim sıkıntısının ve istihdam olanaklarının her devrede olduğu gibi yetersiz olması nedeniyle sürekli olarak nüfusun bölge dışına göç etmesi önemli rol oynamıştır.

Sonuç olarak Yusufeli ilçe merkezinde nüfus artışının az oluşunun nedenleri özetlenecek olursa şu faktörler sayılabilir;

istihdam alanlarının yetersiz olması, arazinin doğal özellikleri nedeniyle tarım alanlarının çok dar olması, yapılan projelere göre ilçe merkezinin ileri de baraj göl alanı içerisinde kalacağı endişesiyle özel teşebbüslerin yatırım yapmaktan kaçınmaları ve bütün bu olumsuz nedenlerden dolayı mevcut sermayenin ve iş gücünün bölge dışına gitmesi, nüfus miktarı üzerinde rol oynayan en önemli faktörlerdir.

Yusufeli ilçesinde yaşamakta olan toplam 37060 nüfusun 3954'ü Yusufeli ilçe merkezinde, geriye kalan 33106'sı (%89.3) ise, sayısı 58'i bulan köy yerleşmelerinde yaşamaktadır. Köylerin önemli bir kısmında 1940-1990 döneminde nüfusun azaldığı görülmektedir. Söz konusu 50 yıllık dönemde köylerin ortalama nüfus artış oranı %11.2 olarak gerçekleşmiştir. Bölgede bulunan toplam 58 köyden 30'unda nüfus azalmıştır. Nüfusu artan köylerden sadece dördünde artış %100'ün üzerinde gerçekleşmiştir. Nüfus artışının fazla olduğu köyler, genelde ulaşım elverişli konumlarda yerleşmiş olan ve bunun yanında da iktisadi yönden diğer köylere nazaran nisbeten daha iyi şartlara sahip yerleşmelerdir. Bunlardan Kınalıçam Köyü, Tortum-Yusufeli karayolu üzerinde kurulmuş olduğundan yerleşmek için tercih edilen bir konumdadır.

Nüfus azalışının görüldüğü köyler ise coğrafi konum yönünden ana ulaşım şebekesine uzak ve geçim kaynakları son derece kıt olan köylerdir. Bu köylerde hayvancılık tarımı desteklemekle birlikte sınırlı ölçüde yapıldığından ailelerin ihtiyaçlarını karşılamaktan öteye gidememektedir. Bunun sonucunda da köylerde oturanlar, ya ailelerini köyde bırakarak gurbetçi işçi olarak büyük şehirlere (İstanbul, Bursa, İzmir vs) gitmek suretiyle, yada aileleri ile beraber göçerek nüfusun büyük ölçüde azalmasına neden olmaktadır.

Nüfusu %50 ile %100 arasında artmış olan köyler ise, geçim kaynaklarının nisbeten iyi olduğu köylerdir. Bu köylerde nüfus artışına sebep olan diğer bir etkende ulaşım imkânlarının kolay olmasından dolayı ilçe merkezinde çalışanların gününbirliğine işlerine gidip gelebilecekleri durumun mevcut olmasıdır. Bunlar

genelde Dereiçi, Tekkale, Irmakyanı gibi ilçe merkezinin yakınında, yol üzerinde kurulmuş olan köylerdir.

3. Doğumlar ve Ölümler

Nüfusun sayısal değişimine etki eden temel parametrelerden biri de doğumlar ve ölümlerdir⁸. Belli bir bölgede doğum ve ölüm olaylarının ortaya konabilmesi için güvenilir istatistiklere ihtiyaç vardır. Yusufeli ilçesinde bu konularda çalışma yapan kuruluşlar sağlık ocakları ve İlçe Nüfus Müdürlüğü'dür. Bu itibarla söz konusu kuruluşların yapmış oldukları çalışmaların sonuçlarına dayanarak ve tarafımızdan her köy için uygulanan anketlerin yardımıyla ilçedeki doğum ve ölüm olaylarını açıklamaya çalışacağız.

Araştırma sahasında 1992 yılında 1351 çocuk dünyaya gelmiş ve 309 ölüm olayı olmuştur. Bu verilerin ışığı altında ilçede genel doğum oranı ‰ 36.4, genel ölüm oranının ise ‰ 9.5 olduğu anlaşılmaktadır. Bu durum Türkiye geneli ile karşılaştırıldığında ilçede doğum ve ölüm oranının Türkiye ortalamasından yüksek olduğu ortaya çıkmaktadır. 1990 yılı itibarıyla Türkiye'de genel doğum oranı ‰ 28.0, genel ölüm oranı ise ‰ 6.0 kadardı⁹. İlçede genel doğum oranının yüksek olmasında doğum kontrol yöntemlerinin pek uygulanmaması, bunun yanında, erken evliliklerin yaygın olması ve geleneklerin etkisi olduğu kuşkusuzdur.

Türkiye geneline göre ilçede ölüm oranının yüksek olmasının nedeni hayat şartlarının zorluğu yanında, ilçe nüfusunda kayıtlı olupta çeşitli nedenlerle bölge dışına göçmüş olanların öldükleri zaman bir kısmının Yusufeli'nde toprağa verilmeleridir. İlçede bebek ölümlerinin de nisbeten fazla olduğu anlaşılmaktadır. Örneğin 1992 yılında meydana gelen 309 ölümden, 46'sı bebek ölümüdür. Bunun da nedeni, çeşitli hastalıklar yanında, özellikle

8 DOĞANAY, H., 1991, Demografya, Atatürk Üniv.K.K.Eğitim Fak. Coğrafya Eğitimi Anabilim Dalı, Erzurum, s.80.

9 DOĞANAY, H., 1991, a.g.e. Erzurum, s.83.

sağlık kuruluşlarına uzak köylerde meydana gelen doğum olaylarında, bazen ulaşım elverişsizliğinin de etkisiyle, tıbbî müdahalelerin yapılamamasıdır.

Bu açıklamalardan da anlaşılacağı üzere sahada doğal nüfus artışının, yüksek olacağı akla gelmektedir. Ancak durum hiç de öyle değildir. Doğumlarla ölümler arasındaki fark oldukça belirginken nüfusun çoğu yıllar artmadığı hatta bazı yıllar azaldığı yada çok az arttığı anlaşılmaktadır. Bundan da, bölgede yaşayan nüfusun önemli ölçüde göç hareketine katıldığı ortaya çıkmaktadır.

4. Göçler

Göçler, nüfus ile ekonomik kaynaklar arasında bir denge sağlanmasını başarmak için kendiliğinden meydana gelen bir çaba olarak yorumlanır¹⁰. Göçler, boyutları açısından farklılıklar göstermektedir; bunlar, iç göçler ve dış göçler olarak temelde iki gruba ayrılır. İlçede iç göçler genelde ailenin tamamının katıldığı göçler şeklinde gerçekleşir. Bazen de aileden sadece babanın yada erkek çocukların katılmasıyla gurbetçi denilen mevsimlik iş gücü göçleri şeklinde de meydana gelmektedir. Bunların dışında mezraa ve yaylalara olan göçlerde bölgenin nüfusunun önemli bir kısmının katıldığı aktivitelerdir. Söz konusu göçleri bölgemiz için iç göçler, dış göçler ve mevsimlik göçler olarak üç bölümde incelemek mümkündür.

Araştırma sahası, yerleşmeye açıldığı devirlerden bu yana, bir çok uygarlıkların hakimiyetinde kalmıştır. Yönetimin bir devletten diğerine geçmesi neticesinde de bölgedeki nüfusun, zaman zaman azalıp çoğaldığı tahmin edilmektedir.

Bölgeye ilk yerleşenlerin, M.Ö. 5000 yıllarında Hurri boylarının olduğu sanılmaktadır¹¹. M.Ö 149-127 yıllarında, Artvin

10 Tümertekin, E., 1984, Beşeri Coğrafya'ya Giriş, Erenler Matbaası, İstanbul, s.123.

11 ÖZCAN, B., 1982, XVI.Asırda Artvin'in Anadolu Türk Birliğine Katılması ve İdarî Düzeni, Atatürk Üniv. Edebiyat Fak. Tarih Bölümü Bitirme Tezi, Erzurum.s.2.

ve çevresi, Arsaklı Devleti yönetimine geçmiştir. Bölgenin 1068 yılında Selçuklu ülkesine katılması sonucu belli bir nüfusun bölgeye yerleştiği tahmin edilmektedir. Nitekim 1239 yılından itibaren başlayan Moğol akınlarının önünden gelen onbinlerce Türkmen boylarının önemli bir bölümü, Yusufeli'nin de içinde bulunduğu, Doğu Karadeniz bölgesine yerleşmişlerdir¹².

Cumhuriyet devrinin başlangıç yıllarında Yusufeli ilçesinin toplam nüfusunun 26389 olduğu tesbit edilmiştir. O yıllarda nüfusun iç baskısından kaynaklanan bir problem olmadığından göç olayının çok zayıf kaldığı tahmin edilmektedir. Daha sonra dünyadaki olumlu gelişmelerden ülkemiz ve dolayısıyla bölgemizde etkilenmiş, ihtiyat olarak silâh altında tutulan askerler terhis edilmiş ve bunların evlenmeleriyle de doğumlar artmıştır. Ülkeler arasında ilişkilerin artması neticesinde yoksulluklar ve kıtlıklar azalmış ve bütün bu olumlu gelişmeler nüfus artışını hızlandırmıştır¹³. Yukarıda bahsettiğimiz gelişmeler sonucunda, bölge geçim kaynakları nüfusu besleyemez duruma gelmiş ve başta büyük şehirlere olmak üzere, göçler başlamıştır. Göçler yurtiçi ile sınırlı kalmamış özellikle ikinci dünya savaşında yetişkin nüfusun büyük ölçüde yitirildiği Avrupa ülkelerine çok sayıda iş gücü talebi neticesinde sanayide ve diğer hizmetlerde çalışmak için, azımsanmayacak ölçüde nüfus işçi olarak gitmeye başlamıştır.

Tablo 3'ün incelenmesinden de anlaşılacağı üzere, nüfusun en fazla göç ettiği iller, İstanbul Bursa ve Ankara gibi büyük şehirlerdir. Bursa ve İstanbul'un aldığı göç payı, göç etmiş olan toplam nüfusun %44.6'sına tekabül etmektedir(Şekil 3).

12 KÖSE, A., 1991, İspir ve Çevresinin Coğrafi Etüdü, Atatürk Üniv. Sosyal Bilimler Enstitüsü, Basılmamış Doktora Tezi, Erzurum, s.112.

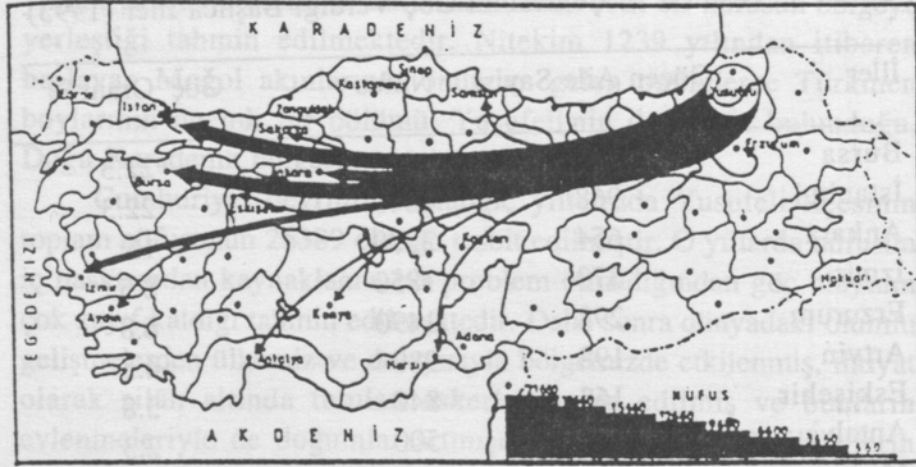
13 TANDOĞAN, A., 1988, Türkiye'de 1975-1980 Döneminde İller Arası Göçler, K.T.Ü. İktisadi İdarî Bilimler Fakültesi Genel Yay. No: 141, Fakülte Yayın No:5, Trabzon, s.2.

Tablo 3. Yusufeli ve Çevresinin Göç Verdiği Başlıca İller (1993)

İller	Göçen Aile Sayısı	Nüfus	Göç Oranı %
Bursa	970	4850	22.3
İstanbul	968	4840	22.3
Ankara	654	3270	15
İzmir	370	1850	8.5
Erzurum	298	1490	6.8
Artvin	198	980	4.5
Eskişehir	168	840	3.8
Antalya	100	500	2.3
Mersin	70	350	1.6
Kocaeli	92	460	2.1
Sakarya	58	290	1.3
Konya	50	250	1.1
Samsun	45	225	1.0
Aydın	44	220	1.0
Diğerleri	<u>249</u>	<u>1245</u>	<u>5.7</u>
	4332	21660	100

Kaynak: Tarafımızdan yerinde yapılan anket sonuçlarından derlenmiştir

Toplam sayısı 21000'i geçen göç eden nüfusun, %15'ini Ankara, %8.5'ini İzmir, %6.8'ini Erzurum, %4.5'ini Artvin, %3.8'ini Eskişehir, %2.3'ünü Antalya, %1.6'sını Mersin, %2.1'ini Kocaeli, %1.3'ünü Sakarya, %1.1'ini Konya, %1.0'ını Samsun, %1.0'ını Aydın ve %5.7'sini ise diğer iller çekmişlerdir (Tablo 3)

Şekil 3. Yusufeli'nin Başlıca Göç Verdiği İller.

Yusufeli ilçesinde göçlerin fazla olmasının nedeni, daha öncede ifade edildiği gibi geçim sıkıntısı olarak karşımıza çıkmaktadır. Bölgenin coğrafi yapısı insan yaşamına olumsuz şartlar ortaya koymaktadır. Bugün dahi bazı köy yollarının tamamlanmamış olması ve bunun yanında yerleşmelerin bir kısmında içme suyu sıkıntısının da olması gibi yaşama güçlükleri göç hareketini teşvik etmektedir. Köylerin çoğunda tarım yapılabilecek toprakların son derece az olması, aileleri teraslama yaparak tarım arazisi açmaya yöneltmiştir. Bu nedenle de, topraklardan elde edilen ürünler ailelerin ihtiyaçlarını karşılamaktan pek öteye gidememektedir. Bu olumsuzlukların yanında, hayvancılık yapmanında çok zor olması ailelerin, en fazla 2-3 büyük baş hayvan yetiştirebilmelerine imkân vermektedir. Çünkü hayvanların özellikle kış mevsiminde beslenebilmesi için kuru ot temin edilme zorunluluğu vardır. Kışlık ot da sınırlı ölçüde yaz mevsiminde mezraa ve yaylalardan temin edilebilmektedir. Dolayısıyla aileler tüm bu mücadelelerden kurtulabilmek için çareyi

başka illere göçmekte bulunmaktadır. Yapmış olduğumuz araştırmalara göre ilçeden bu güne kadar 4332 aile başka illere göç etmiştir. Göç olayının belirli büyük şehirlere yönelmesinde, göç edilen ilin istihdam imkânlarının fazla olması etkili olmakla birlikte göç edenlerin akrabalarının buldukları şehirleri tercih etmeleride önemli olmaktadır.

Araştırma sahasında meyva ve sebzeçilik faaliyeti gibi geçim sıkıntısını hafifletebilecek gelir kaynaklarının olduğu köylerden göç edenlerin, ulaşım imkânlarının çok zor ve daha dağlık konumlarda bulunan köylerden göç eden aile sayısına göre daha az olduğu anlaşılmaktadır. Örneğin, Öğdem, Ormandibi ve Bakırtepe gibi köylerde meskenlerin çoğu boşalmış durumdayken, Kınalıçam, Tekkale ve Sebzeçiler gibi ulaşımına uygun yollar üzerinde ve az çok ekip biçmeye dayalı tarımsal üretiminde yapıldığı köylerden göç edenlerin nisbet az olduğu dikkati çekmektedir. Bundan da, göçlerin temel nedeninin "geçim sıkıntısı" olduğu gerçeği ortaya çıkmaktadır. Göç edenlerin başlangıçta ailelerini götürmeyip sadece kendilerinin göçtüğü, uygun şartları oluşturduktan sonra, ailelerini de götürdükleri anlaşılmaktadır.

Araştırma sahasında meydana gelen göç olgusundan bir diğer göç şekli dış ülkelere olan göçlerdir. Türkiye'den yabancı ülkelere işgücü arzı, 1950'li yıllardan başlar. Ancak en belirgin duruma geldiği devre, 1962-1963 yıllarıdır¹⁴.

Avrupa ülkelerinden, en fazla iş gücü çekmiş olan ülke Almanya'dır. Tek başına bu ülke, sahamızdan olan toplam dış göçün %78'ini çekmiştir. Fransa'ya olan göç ise, toplam göçün %15'ini teşkil etmektedir. Hollanda'nın aldığı göç %3'ü bulurken, Avusturya, Belçika, İsviçre gibi ülkelerin aldığı göç payı, toplam göçün %2'sini dahi bulamamaktadır (Tablo 4).

14 DOĞANAY, H., 1994, a.g.e. s.193.

Tablo 4. Yusufeli ve Çevresinden Yurt Dışına Göç Eden Nüfusun Ülkelere Göre Dağılımı (1993)

Ülkeler	Giden Nüfus	Oranı %
Almanya	2585	78
Fransa	500	15
Hollanda	100	3
Avusturya	50	1.5
Belçika	5	0.1
İsviçre	5	0.1
Libya	37	1.1
S.Arabistan	32	0.9
TOPLAM	3314	100

Kaynak: Yerinde Yaptığımız Tesbitlerden.

İlçeden Libya ve Suudi Arabistan gibi ülkelere de göç olmaktadır. Bu işçiler, genelde inşaat işlerinde çalıştıklarından, ailelerini götürmeden sadece kendileri ferdi olarak bu ülkelere gitmektedirler. Nitekim, 1993 yaz mevsiminde yapmış olduğumuz tesbitlere göre, bu ülkelerden Libya'da 37 kişi, Suudi Arabistan'da ise, 32 kişi bulunmaktaydı.

Dış göçlerin de temel nedeni, ekonomiktir. Bölge ekonomik kaynaklarında gelişme olmayışı hatta gerileme bile olması nüfusun ilçeden göç etmesini kaçınılmaz hale getirmektedir.

Yusufeli, mevsimlik işçi göçü de, yoğun bir şekilde görülmektedir. Bu göçün çalışma süresini şehrin gereksinim gösterdiği ek iş gücünün zamanı belirler¹⁵. Yapmış olduğumuz anketlerin sonuçlarına göre nüfusun yetişkin kesiminden 3500-4000 kişinin gurbetçi adı verilen mevsimlik göç olayına katıldığı

15 ŞEN, E., 1984, Türkiye'de Mevsimlik İş Gücü Göçleri Üzerine Düşünceler, Ege Coğrafya Dergisi, Sayı:2, İzmir, s.6.

anlaşılmaktadır. Bu işçiler de gittikleri yerlerde daha çok inşaat işlerinde çalışmaktadırlar.

İlçedeki bazı köylerden (Bostancılar, Taşkiran, Havuzlu) Kars, Ağrı ve Van gibi bazı Doğu Anadolu illerine gidenlerin, oralardan tarla kiralayıp bostan ve çeşitli sebzeler yetiştirdikleri tesbit edilmiştir. Bunların bir kısmı, ailelelerini de yanlarında götürerek tarlaları ekme zamanından hasat işlemleri bitinceye kadar orada kaldıkları ve daha sonra köylerine döndükleri anlaşılmaktadır.

Yine yapmış olduğumuz anketlere göre, Pamukçular köyünden gruplar halinde 100 kadar nüfusun, Çay toplamak için başta Rize ili olmak üzere çay tarımının yapıldığı bölgelere gittikleri tesbit edilmiştir.

Mevsimlik işçi olarak gidenlerin büyük bir kısmının ileride daimi göçe hazır önemli bir nüfus oluşturdukları ve zamanla bunların ailelerini de götürerek çalıştıkları şehirlerde yerleştikleri anlaşılmaktadır.

Bir diğer mevsimlik göç şeklini ise, mezraalara ve yaylalara olan göçler oluşturmaktadır. Bu göçlere ilçede yaklaşık 3000-3500 kişi katılmaktadır. Genelde köyün ikinci bir faaliyet alanı olan yaylacılık¹⁶ geçmiş yıllara göre azalmış olsa da bölgede halen önemini korumaktadır. Geçim kaynakları yönünden fakir bir durumda olan ilçedeki aileler, yapılabilecek faaliyetlerin hemen hepsini yapmaya çalıştıklarından, çok az bir ekonomik öneme sahip yaylacılık faaliyetini de zor şartlarda olmasına rağmen, terk etmemişlerdir. Bölgede yaylalara göç kademeli şekilde gerçekleşmektedir. Yaylalara göre ekonomik değeri fazla olan mezraalar, bahar aylarında ilk göçülen yerlerdir. Belli bir süre mezraalarda kalan aileler, çevrede hayvanların otlayacağı otlaklardaki otların azalmasıyla birlikte daha yüksek kademelerde bulunan yaylalara göçmektedirler. Yaylalarda bazen ailenin tamamı

16 EMİROĞLU, M., 1977, Bolu'da Yaylalar ve Yaylacılık, Ankara Üniv.Dil ve Tarih Coğrafya Fakültesi Yayınları No:272, Ankara, s.18.

bulunduğu gibi, çoğu zaman aileden bir yada iki kişi bulunmaktadır. Bazende ailelerin sırasıyla yaylalarda kaldığı olmaktadır. Köylerde yoğun işgücü ihtiyacı özellikle yaz mevsiminde had safhaya ulaştığından bazı yaylalarda gündüzleri hayvanları otlatanların dışında kimse kalamamaktadır. Hayvanların sağım ve bakım işlerini ise, akşamları köyden gelip sabah tekrar köye dönen genç kız çocukları ve kadınlar yapmaktadırlar. Yaylalara çıkış ve iniş tarihleri bölgenin hemen her yerinde aynıdır. Genelde Haziran sonu, Temmuz başlarında yaylalara çıkılmakta, Eylül ve Ekim aylarında ise tekrar dönülmektedir. Mezraalar yaylalara göre daha alt seviyelerde yer aldıkları için buraya çıkışlar Nisan ayından itibaren başlamakta Ekim-Kasım aylarında ise köye dönülmektedir. Daimi yerleşmelere yakın olan ve soğuğa karşı da nisbeten korunaklı bir yerde bulunan bazı mezraalarda (Tekkale, Kılıçkaya) bir kısım ailelerin yıl boyunca kaldığı olmaktadır.

Araştırma sahasında sosyal ve kültürel sebeplere bağlı olarak da iç göç hareketi olmaktadır. Sahadaki köyler, jeomorfolojik özellikler nedeniyle parçalı bir yerleşme şekli meydana getirdiklerinden bunların çoğunda orta dereceli okul bulunmamaktadır. Dolayısıyla ilkokulu bitirmiş olan öğrenciler orta dereceli okullara devam etmek için çoğunlukla Yusufeli ilçe merkezine gitmektedirler. Bir kısım öğrenciler de başka şehirlere giderek öğrenimlerine devam etmektedirler.

5. SONUÇ

Yusufeli ilçesi, doğal çevre özellikleri nedeniyle birçok sorunla karşı karşıyadır. Bu sorunların başta gelenlerinden biri de ekonomik kaynakların mevcut nüfusun ihtiyaçlarına cevap verememesi sonucunda meydana gelen göç olgusudur. İlçeden sürekli olan göç hareketi nüfus artışını büyük ölçüde önlemekte, dolayısıyla da nüfus artışı yerine zaman zaman nüfus azalması görülmektedir. Geri kalmış bir yöre durumunda olan Yusufeli, özel bir takım ekonomik

planlama kararları uygulanırsa kalkındırılabilir ve bunun sonucunda da göç hareketi yavaşlar.

KAYNAKÇA

- DOĞANAY, H., 1991, Demografya, Atatürk Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Coğrafya Bölümü Ders Notları Erzurum.
- DOĞANAY, H., 1994, Türkiye Beşeri Coğrafyası, Atatürk Üniv. K.K.Eğitim Fak.Coğrafya Eğitimi Anabilim Dalı, Erzurum.
- EMİROĞLU, M., 1977, Bolu'da Yaylalar ve Yaylacılık, Ankara Üniv.D.T.C.F.Yay. No:272, Ankara.
- KIRZIOĞLU M.F., 1953, Kars Tarihi, 1. Cilt, Işık Matbaası, İstanbul.
- ÖZCAN, B., 1982, XVI.Asırda Artvin'in Anadolu Türk Birliğine Katılması ve İdarî Düzeni, Atatürk Üniv. Edebiyat Fak. Bitirme Tezi, Erzurum.
- SÖZER, A.N., 1972, Kuzeydoğu Anadolu'da Yaylacılık, Ankara
- TANDOĞAN, A., 1988, Türkiye'de 1975-1980 Döneminde İller Arası Göçler, K.T.Ü. İktisadi İdarî Bilimler Fakültesi, Trabzon.
- TIRAŞ, M., 1990, Yusufeli İlçe Merkezi'nin Coğrafi Etüdü, Atatürk Üniv. Sosyal Bilimler Enstitüsü, (Basılmamış Yüksek Lisans Tezi), Erzurum.